

Elbeszéléseit Szenes (Kroó) László nagy műgonddal építi fel. Jellemformálásával különösen *A portás* emelkedik ki. Az emlékezés és a hétköznapok cserepei egészítik ki egymást.

Tárczy Andor mintha prózában is verset írna, és fordítva: mintha minden verse mögött egy történet rejtőzne. Az ő esetében a legkifejezettebbek a műfaji átfedések, nála minden egy töről fakad.

A hatszáz oldalt is meghaladó gyűjteményből minden kiemelés csak esetleges lehet, valójában egy kibontakozó irodalomról kellene beszélnünk, amelynek „nincs Sütő Andrása, sem Kányádi Sándora, s Beke Györgye sincsen: történelmi-kulturális hagyományokban szegényebb, szervezetlen, kicsiny közösségük csak nagyon sokára fog feldobni magából valakit a fentebb említettek magasságába”, vélekedik M. Takács Lajos az *Utószóban*. Tegyük gyorsan hozzá, nincs miért mentegetőznie az antológia miatt. A felsorolt nagyságok mellé joggal tehetnénk néhányat a nyugatiak, a tengerentúliak, sőt a jugoszláviai magyarok közül is, ami azonban aligha változtatna a kárpátaljai magyar irodalom megítélésén. Öntörvényű, új tartalmakat felsorakoztató léte tagadhatatlan, elsősorban önmagával mérhető, a viszonyításban nem külső mércék szolgálnak nagyságrendi kérdések eldöntésére. Az antológia máris egyéni szint, híradást hozott egy számkra kevésbé ismert közösség életéből, amely szemlátomást most készül új lendületet venni, dacolva a politika változó időjárásával és a fogyatkozással. Kecskés Béla szavaival élve *A várakozás legszebb reggelén* született a könyv, amely segít kitörni az elszigeteltségből.

KONTRA Ferenc

S Z Í N H Á Z

TERÉZVÁRI GARNIZON

Kiképzés folyik a Madách Színházban. A katonai drill, amit a *Terézvári garnizon* című Miroslav Krleža-adaptáció ábrázol, átterjed a színészek szabadcsapatára. Vége az ösztönszínészetnek. Nem elég többé a lelket fölmutatni, s ha üres a lélek, akkor az ürességet. Kerényi Imre – és a díszlettervező Götz Béla – színpadán, ahogyan a darabban is, poros szellem uralkodik. A kimért vezényszavak közül nemcsak azokat hallani, amelyekkel a szárnységéd masíroztatja a helyőrség tisztikarát; belső hallásunkkal a rendezői parancsuralmat is érzékelhetjük. „Csend, rend, fegyelem, aki rossz, azt megverem”, pattogtuk gyerekkorunk katonásdíjátékában. A monarchia-ármádia szellem egy volt gyermekszínház társulati munkaterápiájává válik. A büntetés-végrehajtás alatt álló színészgárda tagjai pontos előírás szerint közlekednek, indulati mozgásterüket kijelölt korlátok szabályozzák. A rendezői kontroll és a forgószínpad jelzi, meddig lehet elmenni, hogy a k. u. k. hadsereg, illetve a hozzá tartozó polgári slepp létformája rituális hűvös maradjon.

Krleža írói nagysága a Miroslav Belović átíratát házilag átíró szabványdolgozatból (Vujicsics Marietta fordításából) is kitetszik. Mindenekelőtt az alig titkolt ellenszenv a

bornírt patriotizmust megtestesítő hadsereg iránt, amelynek vezényszavaiból – az idézet egy másik Krleža-novella részlete – „egy pokoli gépezet középkori sémája szólal meg”. A drámaváltozat alapjául szolgáló elbeszélés dél-magyarországi garnizonja a történet lejátszódásakor, a század elején csupán a „dicső múlt” patetikus ünneplésével van elfoglalva – később majd kiderül, hogy ez is milyen pófarajtó blamázs –; a törvénelem azonban nemsokára bebizonyítja, hogy akit ideig-óráig eltöltött a fényesre sűvickolt, jelentéktelen haditettek nemzeti eufóriája, „nem más, mint egy korlátolt és bárgyú, ormótlan nagy, sötét hadigépezet nyomorúságos kis részecskéje.”

Ezt ismeri föl a józan kevesek egyike, a matematikus és értelmiségi Ramong Geyza főhadnagy, vagy tán föl sem ismeri, csak a nyájszellem, az egyformásítás és a drill ellen tiltakozó ösztönével érzi, s homályos sejtését egy méltatlan szerelem miatti csalódása érleli lázadássá. Ramong kleisti figura, rajongó és meghasonlott, aki a hamis eszmékkel áthatott, személyiségfaló, glóriás brancs elfogadása és elutasítása között órlódik. Kár, hogy ezt a belső drámát kevésbé bontja ki az adaptáció, s többit mutat meg a brancs formális rituáléiból, mint az áldozatává vált ember személyiségválságából. Érzésem szerint az előadás valódi témája nem a Monarchia iránti nosztalgiai szétfoszlatása lehetne – a nosztalgizáló primitív lelkeken úgysem segíthetünk –, inkább a kiábrándítás a mindenfajta „helyettünk gondolkodó” elszemélytelenítő ideológiákból. Az egyszerre lépünk, egyformán gondolkodunk típusú lelkesedés újrafogalmazása idején nem árt legalább egy rekviemet mondani azért, akit elgáncsolnak, mert kilóg a sorból.

Mácsai Pál kellően intellektuális, kellően arisztokratikus és kellően más ahhoz, hogy Ramong főhadnagy snájdígságának leple alatt érzékeltesse a diszharmonikus személyiséget. A civil szakterület, az elliptoidok lekerekített világa nem fér össze a reguláris szögletességgel. Mácsai Ramong főhadnagya romantikus, naiv lélek, de a gárdatiszt kراكéler modorában követeli szerelmi jogait parancsnoka, a lovassági ezredes feleségétől, aki a nagyvilági cédák csapodár etikettje szerint éli az életét. Az elbocsátott szerető keserűségében kikezdi a császári és királyi dicsőséget, s ezzel végzetesen fölhergeli kettős minőségében – katonaként és férjként – érdekelt ellenfelét. Sajnos, az adaptáció nem teremti helyzetet a háromszögkonfliktussal átszínezett függelék-sértés drámai kibontására. A szereplőknek meg kell elégedniük általános gesztusokkal. Piros Ildikó és Koltai János egyaránt „magatart”; előbbi az előkelő gőg, utóbbi a rideg katonai formalitás jelzés-rendszerét alkalmazza. Érdekesebb lenne, ha megtudnánk, mi van „a bőrük alatt”. A választott stílus azonban csak azt teszi lehetővé, hogy egy pillanatra belelássunk a lovassági ezredes tudatába, és kivetítsük a nyilvánosságnak szánt gyászbeszéd mögötti frusztrációt; a színpadi stilizálásnak ez a módja kissé már iskolásnak tetszik.

Az előadás különben tele van ehhez hasonló stilizációval, ami a szereplőknek – talán a Hirtling Istvánra újabban kiosztott amorózószerep kivételével – kevés életszerűséget engedélyez. De ebben legalább következetes. Még az álomvízióban is kimért, statikus beállításokat úsztat be a forgószínpad. Sipszóra, koreográfiára dolgozik az átdíszletező műszak, kijelölt pályán mozognak az érzelmek, rugóra jár az előadás. Nézi a néző, amit lát, és talán arra gondol: azért ez egy jól megcsinált Monarchia volt. Lehet nem szeretni, de legalább működött. És ha akarja, ugyanezt gondolhatja a jól megcsinált színházról.